

UDZIAŁ WODY I POWIETRZA ORAZ ICH WZAJEMNE STOSUNKI
W GLEBIE POD GRUNTOWYMI TRAKTAMI KOMUNIKACYJNYMI
W WYBRANYCH STANOWISKACH POWIATU ZAMOJSKIEGO

Zbigniew Mazur

Instytut Nauk Rolniczych w Zamościu, Akademia Rolnicza w Lublinie
ul. Szczepieszka 102, 22-400 Zamość
e-mail: zbmazur@inr.edu.pl

Streszczenie. W trzech stanowiskach oceniano stan i zmiany objętości fazy gazowej i ciekłej w glebach pod ścieżkami i drogami gruntowymi. Uzyskane wielkości faz (gazowa 5-27%, ciekła 7-42%, stała – 44-68%) oraz stosunków fazy ciekłej do gazowej (0,14-5,95) nie miały wyraźnych tendencji zmian i nie zawsze charakteryzowały się statystycznie istotnymi różnicami.

Słowa kluczowe: gleba, faza gazowa, faza ciekła, faza stała, stosunek faz

WSTĘP

Zmiany budowy fizycznej gleby spowodowane ugniataniem są pierwszymi przejawami jej degradacji. Konsekwencją tych przekształceń w ekosystemach jest długotrwałe ich odtwarzanie, które może nastąpić często dopiero po kilkunastu latach od zaprzestania ugniatania [1-3].

Przemieszczanie się ludzi, zwierząt i pojazdów niekorzystnie wpływa na właściwości gleb w wyniku ugniatania tj. obciążeń statycznych i dynamicznych. Objawia się to zmianami struktury podłoża oraz pogorszeniem stosunków wodno-powietrznych. Wielkość tych oddziaływań uzależniona jest od pierwotnej struktury i geometrii podłoża oraz intensywności transportu [1].

Niekorzystna struktura podłoża przejawia się zmniejszeniem ilości zatrzymywanych wód deszczowych i silnym spływie powierzchniowym. Skutkiem tych procesów jest powstawanie charakterystycznej rzeźby terenu: rynien i bruzd ściekowych, teras i niecek [1].

Optymalne stosunki wodno-powietrzne warunkują aktywność organizmów glebowych oraz prawidłowy wzrost i rozwój roślin. W niektórych przypadkach

bodźce mechaniczne wpływają korzystnie, poprzez zagęszczania gleby, na warunki bytowania roślin.

Celem niniejszej pracy było przedstawienie stosunków faz gazowej i ciekłej w glebie pod drogami gruntowymi oraz ścieżkami w wybranych stanowiskach w gminach Adamów (S) i Zamość powiatu zamojskiego (H) oraz w mieście Zamościu (ZP).

MATERIAŁ I METODY

Obiektem badań była gleba leżąca na polnych i niczym nie umocnionych traktach komunikacyjnych o zróżnicowanej intensywności ich użytkowania. Punkty badawcze usytuowano w charakterystycznych miejscach tj. ścieżce wykorzystywanej do poruszania się ludzi oraz drogi przejezdnej dla środków transportowych. Punkty te zróżnicowano pod względem ich składu granulometrycznego. Jeden z punktów (H) znajdował się na terenie zalegania gleb biellicowych – piasku, dwa pozostałe (S i ZP) natomiast na glebach brunatnych wytworzonych z lessów – pyle lessowym.

W miejscach tych wykonano wykopy o długości po 1m w poprzek przez ścieżkę oraz znajdujący się obok teren nie wykorzystywany w komunikacji – traktowany jako teren odniesienia (kontroli). W podobny sposób traktowano drogi komunikacji transportowej. W opisanych miejscach pobierano glebę z zachowaną naturalną budową oraz materiał glebowy bez zachowanej struktury. Próbkę glebową o zachowanej strukturze pobierano do cylindrów metalowych o objętości 100 cm³, ze środkowej części warstwy gleby z głębokości 0-Z0, 20-30 i 30-40 cm. Pobraną glebę bez zachowanej naturalnej budowy po wysuszeniu do stanu powietrznie suchego i roztarciu w moździerzu, przesiano przez sito o średnicy oczek 1 mm. W tak przygotowanym materiale glebowym wykonano oznaczenia składu granulometrycznego gleb metodą Cassagrande'a w modyfikacji Prószyńskiego.

Gęstość objętościową gleby obliczono na podstawie stosunku masy gleby wysuszonej w 105°C do jej objętości. Właściwości wodne gleb w przedziale potencjału wody glebowej odpowiadającej pełnej pojemności wodnej (pF0 – 0 kPa) oraz połowej pojemności wodnej (pF2,0 – 0,1 kPa) oznaczono na porowatych płytach ceramicznych. Na podstawie uzyskanych wyników obliczono pojemność wodną wyrażoną w kg·kg⁻³, a następnie obliczono retencję wody w cm³·cm⁻³.

Porowatość ogólną obliczono na podstawie wartości gęstości fazy stałej i gęstości objętościowej gleby. Z różnicy między objętością gleby, a jej porowatością ogólną obliczono objętość fazy stałej gleby.

Wyniki z poszczególnych poziomów pobrań posłużyły do obliczenia średnich x_i , odchyłeń standardowych σ_{n-1} (dla małej ilości próbek) oraz statystycznej istotności pomiędzy poszczególnymi średnimi.

WYNIKI BADAŃ

Gleba ze stanowiska H była utworem o składzie granulometrycznym piasku (piasek luźny, piasek gliniasty mocny w głębszej warstwie gleby). Stanowisko S oraz stanowisko ZP położone było na utworach pyłowych – pył zwykły i ilasty.

Udział fazy gazowej (powietrza) w glebach poddanych badaniom przedstawiono w tabeli 1. Na stanowisku ZP (pył ilasty), w stosunku do terenu kontrolnego, stwierdzono zmniejszanie się objętości powietrza w glebie ze ścieżki i drogi. Pozostałe stanowiska charakteryzowały się – z wyjątkiem stanowiska H, głębokość pobrania 30-50 cm – wzrostem ilości powietrza w próbach. W większości stanowisk zwiększył się także udział powietrza w głębszych warstwach gleb.

Istotne statystycznie różnice objętości powietrza pomiędzy traktami stwierdzono na stanowisku S (ścieżka – droga) oraz ZP (kontrola – ścieżka). Na stanowisku ZP wystąpiły także istotne różnice pomiędzy głębszymi warstwami na ścieżce i drodze,

W glebach z traktów o zwiększonej intensywności ruchu na prawie wszystkich stanowiskach stwierdzono zmniejszenie się fazy ciekłej (tab. 2). Wyjątkiem było stanowisko H, głębokość pobrania 30 – 50 cm, gdzie zanotowano wzrost objętości wody w glebie. Natomiast pomiędzy głębokością pobrania tendencja zmian w udziale fazy ciekłej nie była ściśle zaznaczona.

Istotne statystyczne różnice objętości wody pomiędzy terenem kontrolnym a drogą zauważono w glebach na wszystkich stanowiskach. Na stanowisku S zaobserwowano także istotne statystyczne różnice ilości wody pomiędzy ścieżką a drogą. Różnice wystąpiły jedynie w kolejnych głębokościach pobrania próbek gleby z drogi na stanowisku H.

Objętość fazy stałej, z wyjątkiem stanowiska H, głębokość pobrania 30-50 cm, wzrastała wraz z intensywnością obciążenia traktu (tab. 3). Natomiast pomiędzy głębokościami pobrania, w większości przypadków, objętość fazy stałej zmniejszała się wraz z głębokością w profilu.

Istotne statystyczne różnice, w odniesieniu do traktów, stwierdzono na stanowiskach S i ZP. Natomiast pomiędzy głębokościami pobrania statystycznie istotne różnice wystąpiły jedynie na stanowisku ZP (ścieżka i droga, pomiędzy głębokościami pobrania 0-10 a 30-50 cm).

Zmiany stosunku fazy gazowej do ciekłej w zależności od obciążenia podłoża były różnorodne – od znacznego wzrostu na stanowisku S do niewielkich spadków w glebie na stanowisku ZP (tab. 4). Natomiast zmiany tego parametru zależnie od głębokości miały tendencję wzrostową.

Tabela 1. Zawartość frakcji gazowej (%)**Table 1.** Contents of volatile phase (%)

Głębokość pobrania Depth of sample taking (cm)		Stanowisko – Site								
		H			S			ZP		
		kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road
0-10	$\bar{x}$	10	14	14	16	13	22	12	5	7
	σ_{n-1}	2	5	4	6	2	4	1	1	2
10-30	$\bar{x}$	9	15	10	13	17	27	15	6	7
	σ_{n-1}	1	5	3	2	5	4	5	1	1
30-50	$\bar{x}$	12	12	9	12	15	27	14	9	11
	σ_{n-1}	4	4	1	1	3	5	4	1	1

$\bar{x}$ – średnia – mean,
 σ_{n-1} - odchylenie standardowe – standard deviation.

Tabela 2. Zawartość frakcji ciekłej (%)**Table 2.** Contents of liquid fraction (%)

Głębokość pobrania Depth of sample taking (cm)		Stanowisko – Site								
		H			S			ZP		
		kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road
0-10	$\bar{x}$	26	21	17	27	20	11	40	37	34
	σ_{n-1}	1	4	4	4	5	3	3	1	1
10-30	$\bar{x}$	29	19	22	25	23	7	42	38	35
	σ_{n-1}	2	5	4	3	2	4	3	3	2
30-50	$\bar{x}$	21	22	27	27	20	8	42	39	35
	σ_{n-1}	4	4	2	1	3	5	2	1	2

$\bar{x}$ – średnia – mean.
 σ_{n-1} - odchylenie standardowe – standard deviation.

Tabela 3. Zawartość frakcji stałej (%)**Table 3.** Contents of solid fraction (%)

Głębokość pobrania Depth of sample taking (cm)		Stanowisko – Site								
		H			S			ZP		
		kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road
0-10	$\bar{x}$	64	66	68	57	68	66	48	58	60
	σ_{n-1}	3	3	1	5	4	2	3	2	2
10-30	$\bar{x}$	63	66	68	62	60	66	44	56	58
	σ_{n-1}	3	3	2	2	5	2	5	4	3
30-50	$\bar{x}$	67	66	64	61	65	65	44	52	54
	σ_{n-1}	3	2	2	2	3	1	4	2	1

$\bar{x}$ – średnia – mean.

σ_{n-1} - odchylenie standardowe – standard deviation.

Tabela 4. Stosunek fazy gazowej do fazy ciekłej**Table 4.** Relations between the liquid and volatile phase

Głębokość pobrania Depth of sample taking (cm)		Stanowisko – Site								
		H			S			ZP		
		kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road	kontrola control	ścieżka footpath	droga road
0-10	$\bar{x}$	0,40	0,74	0,93	0,61	0,69	2,25	0,30	0,14	0,20
	σ_{n-1}	0,07	0,54	0,43	0,30	0,27	1,01	0,05	0,01	0,05
10-30	$\bar{x}$	0,30	0,93	0,50	0,52	0,75	5,95	0,36	0,15	0,21
	σ_{n-1}	0,03	0,69	0,19	0,11	0,25	5,16	0,15	0,03	0,04
30-50	$\bar{x}$	0,63	0,62	0,32	0,44	0,75	5,84	0,33	0,24	0,30
	σ_{n-1}	0,29	0,35	0,05	0,05	0,21	4,50	0,10	0,02	0,05

$\bar{x}$ – średnia – mean.

σ_{n-1} - odchylenie standardowe – standard deviation.

Statystyczne istotne różnice stosunku fazy gazowej do ciekłej, w zależności od obciążenia traktów, w większości przypadków, stwierdzono na stanowisku S.

Natomiast pomiędzy głębokością pobierania prób istotnych różnic statystycznych praktycznie nie stwierdzono.

Zmiany stosunku fazy gazowej do ciekłej w zależności od obciążenia podłoża były różnorodne – od znacznego wzrostu na stanowisku S do niewielkich spadków w glebie na stanowisku ZP (tab. 4). Natomiast zmiany tego parametru zależnie od głębokości miały tendencję wzrostową.

Statystyczne istotne różnice stosunku fazy gazowej do ciekłej, w zależności od obciążenia traktów, w większości przypadków, stwierdzono na stanowisku S. Natomiast pomiędzy głębokością pobierania prób istotnych różnic statystycznych praktycznie nie stwierdzono.

WNIOSKI

1. Udział fazy gazowej, stałej oraz stosunek fazy gazowej do ciekłej w większości badanych gleb wzrastał wraz z intensywnością obciążenia gruntowych traktów komunikacyjnych.
2. Udział fazy ciekłej w badanych glebach zmniejszał się wraz z intensywnością obciążenia gruntowych traktów komunikacyjnych.
3. Zmiany wielkości ocenianych parametrów nie miały wyraźnych tendencji i nie zawsze charakteryzowały się istotnymi różnicami statystycznymi.

PIŚMIENNICTWO

1. **Krzymowska-Kostrowicka A.:** Geoekologia turystyki i wypoczynku, PWN, Warszawa, 1997.
2. **Maciak F.:** Ochrona i rekultywacja środowiska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 1996.
3. **Zaręba D.:** Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje, PWN, Warszawa, 2000

SHARES OF WATER AND AIR FRACTIONS AND THEIR MUTUAL RELATIONS IN SOIL UNDER DIRT ROADS IN SELECTED SITES OF THE ZAMOŚĆ DISTRICT

Zbigniew Mazur

Institute of Agricultural Sciences in Zamość, Agricultural University in Lublin
ul. Szczebrzeska 102, 22-400 Zamość
e-mail-zbmazur@inr.edu.pl

Abstract. The status and changes of volatile and liquid phases were measured at three sites in the soil under footpaths and dirt roads. Similar ranges of specified phases were obtained (volatile 5-27%, liquid 7-2%, solid 44-68%), as well as relations between the liquid and volatile phase (0.14-5.95). There were certain differences in the manner of changes, but they did not, however, show any clear tendencies and were not always statistically significant.

Key words: soil, volatile phase, liquid phase, solid phase, relation of phases